

ЕВОЛУЦИЈА БАСКИЈСКОГ СЕПАРАТИЗМА ОД 1959. ДО 2018. ГОДИНЕ

Рајко Петровић*, истраживач-приправник
Институт за европске студије, Београд

---

* rajko.petrovic@ies.rs

ЕВОЛУЦИЈА БАСКИЈСКОГ СЕПАРАТИЗМА ОД 1959. ДО 2018. ГОДИНЕ

Сажетак: У овом раду ћемо испитати узроке и последице еволуције баскијског сепаратизма у периоду од 1959. до 2018. године. Првих неколико деценија посматраног периода баскијски сепаратизам је имао изражено насилан и терористички облик, пре свега кроз деловање терористичке организације ЕТА. Након смрти шпанског диктатора Франка, долази до демократизације у Шпанији кроз доношење новог Устава 1978. године, којим је статус Баска у Шпанији битно побољшан. То постепено узрокује промену начина деловања сепаратиста у Баскији, који полако напуштају насиље као средство остваривања својих циљева, те се све више окрећу ка демократским и ненасилним методама борбе за независност. Сходно томе, подршка активиста и симпатизера према тероризму толико опада да је ЕТА најпре ушла у вишегодишње преговоре са шпанском влашћу, затим објавила прекид ватре, а најзад и прогласила своје гашење 2018. године.

Кључне речи: баскијски сепаратизам, ЕТА, Шпанија, демократизација, ненасилни модел сепаратизма

Увод

Баскијски сепаратизам представља једну од највећих претњи за шпанску државу и друштво у последњих неколико деценија. Француској такође, мада у прилично мањој мери. Историјски посматрано, идеја о стварању јединствене Баскије, државе која ће обухватити све територије на којима живе Баски (данашња север Шпаније и југозапад Француске) је врло стара. Још од 16. века, када је Кастиља анектирала Навару (територија насељена Баскима), долази до политичких сукоба између Баска и централне шпанске власти у Мадриду. Након пораза у Карлистичким ратовима у 19. веку, Баски постепено губе значајне елементе аутономије које су имали кроз *фуеросе* (*fueros*), односно локалне и регионалне повеље обичајног права) на уштрб ја-

чања централне власти из Мадрида. То је додатно удаљило баскијске сељаке од званичних власти и подстакло их на побуне (Aiertza, Zabalo, 2010: 7–8).

Баскијски национализам је коначно добио своју институционалну форму кроз оснивање Баскијске националистичке партије – скраћено ПНВ (*Partido Nacionalista Vasco – PNV*) од стране Сабина Аране (*Sabino Arana*). На тај начин се створила идеолошка подлога за развој сепаратистичких сентимената међу Баскима. Сматрамо да се баскијски сепаратизам, у модерном смислу речи, профилисао током Шпанског грађанског рата (1936–1939). Баскијски народ је био махом републикански наклоњен и супростављен фаланги Франсиска Франка (*Francisco Franco*). Након победе Франкових трупа и успостављања диктатуре, уследила је вишедценијска репресија на простору баскијских територија које је режим означио као „издајничке провинције” (Aiertza, Zabalo, 2010: 8).

У годинама које су уследиле, Баски су били суочени са систематским потискивањем њиховог идентитета, културе и језика од стране франкистичког режима који је упорно радио на унификацији шпанског друштва (Рауне, 1971: 49). То је навело баскијске социјалистичке партије и друштвене групе да се побуне и боре за остваривање права Баскијаца. Међу њима се посебно истакла баскијска револуционарна терористичка организација, познатија под скраћеницом ЕТА (*Euskadi Ta Askatasuna*), која је формирана 1953. године (1959. године дефинитивно раскида везу са ПНВ партијом и делује самостално). Она је дценијама представљала језгро насилне борбе Баскијаца против шпанске државе кроз извођење низа терористичких напада на припаднике оружаних снага и цивиле широм Шпаније (Рауне, 1971: 50).

Након Франкове смрти Шпанија полако улази у процес демократске транзиције. Усвајањем новог Устава 1978. године (*Constitución Española*, 1978) Шпанија постаје регионална држава, а Баскија постаје један од шпанских региона са значајним степеном политичке, економске и културне аутономије. Сматрамо да је то условило померање у деловању баскијских сепаратиста од насилног (терористичког) ка ненасилном (демократском) моделу. ЕТА је временом губила своје присталице и углед у баскијском друштву због бруталности и немара према цивилним жртвама своје борбе, те је била приморана на преговоре са шпанском влашћу. Дугогодишњи преговори су резултирали најпре обуставом оружаних сукоба, а затим и дефинитивним гашењем ове организације 2018. године (Ormazabal, 2018). Баскијске политичке снаге данас у

потпуности одбацују идеју о било каквом насилном издвајању Баскије из оквира Шпаније. Међутим, баскијско политичко руководство се све више позива на институционалне и демократске методе борбе за отцепљење Баскије које би било подржано од стране Шпаније и Европске уније (РТС, 2018). Сходно томе, на нама је да испитамо узроке и последице овакве еволуције баскијског сепаратизма, као и да размотримо његову будућност у контексту савремених политичких токова.

Баски и Баскија

Да бисмо разумели баскијски национализам, као и различите моделе сепаратизма којима су се баскијски националисти користили како би остварили независност од Шпаније и Француске, потребно је укратко осврнути се на Баске као народ и територију коју насељавају. Баски су народ који насељава део северне Шпаније и југозападне Француске. Реч је о народу који има специфичан идентитет, језик, традицију и обичаје. Мада вековима живе у Шпанији и Француској (мањи део), Баски су успели да очувају свој језик (*Euskera*) који се потпуно разликује од шпанског, односно кастиљанског језика (Jokinen, 2005: 13). Многи се слажу да је данас баскијски језик најважнија одредница баскијског идентитета, односно да се Баском сматра онај ко говори баскијски језик. На другој страни, неки аутори, попут Гарднера (*Gardner*) (Gardner, према Jokinen, 2005: 14) сматрају да су Баски они који имају баскијско етничко порекло, без обзира на то да ли говоре баскијским језиком. Управо зато, данас је тешко говорити о јединственом поимању идентитета свих оних који се сматрају Баскима. У Баскијској земљи (*Pais Vasco*), аутономној заједници у Шпанији у којој живе Баски, већина људи има двојни идентитет. Међу њима се посебно истичу они који су рођени на тој територији, али не говоре баскијским језиком (Jokinen, 2005: 13–15). Тешко је дати прецизан одговор на питање о пореклу Баска. Извесно је да говоре језиком који се потпуно разликује од индоевропских језика и да имају посебну националну свест. Теорије о њиховом пореклу су различите – од тога да су староседелачко становништво кромањонског порекла до тога да су једно од изгубљених израелских племена (Jokinen, 2005, 19–20). У Баскијским земљама у Шпанији данас живи око 2,2 милиона становника (Statista, 2017), мада се не изјашњавају сви као Баски. Процењује да их у целој Шпанији има укупно око 2,3 милиона, док их је на југозападу Француске око 300.000 (Hobbs, 2013: 100).

Баскија, односно Еускади (*Euskadi*) како је називају сами Баски, представља скуп територија које насељавају Баски и које они сматрају за своју домовину. Протеже се од Бискајског залива до Атлантских Пиринеја у Француској. Обухвата простор од око 21.000 километара квадратних, од чега је 18.000 километара квадратних у Шпанији и обухватаоко 3.6% укупне шпанске територије, док је 3.000 километара квадратних у данашњој југозападној Француској. Када је реч о шпанском делу, Баски насељавају приобалне провинције Гипускоа и Вискаја где су густо концентрисани, као и унутрашње провинције Алава и Навара, где су ређе насељени (Solsten, Meditz, 1988: 93–96).

Баскијски национализам: настанак и развој

Савремени баскијски национализам и етнорегионализам се јављају у другој половини 19. века. Још током Прве Републике у Шпанији 1873. године у Шпанији се јавља етнорегионализам, као идеја промовисања аутономије, односно самоуправе шпанских регија и њихове децентрализације. Након војног удара под вођством генерала Кампоса (*Campos*) поново је успостављена монархија, док су етнорегионални захтеви у потпуности угушени (Blagojević, 2006: 149). У том контексту треба посматрати развој баскијског национализма и сепаратистичких тенденција, с обзиром на поновно јачање централне власти у Мадриду на уштрб региона, посебно оних који су имали становништво са специфичним етничким и језичким обележјима.

Крајем 19. века Шпанија слаби и дефинитивно престаје да буде колонијална сила, што је погодовало јачању баскијског национализма. Прво су незадовољни баскијски радници у Билбау извели генерални штрајк и однели победу, а затим је 1895. године Сабино Арана (који се сматра оцем баскијског национализма) основао Баскијску националистичку партију познатију под скраћеницом ПНВ. Појавом аранизма, као прве разрађене идеологије баскијског национализма, превазилази се идеја о посебном језику као главном обележју баскијског идентитета. Аранизам, заправо, кроз деловање ПНВ ствара баскијски политички идентитет (Blagojević, 2006: 150). Ова рана форма баскијског национализма је подразумевала стварање независне баскијске државе која би једина била у стању да очува посебност Баскијаца. На другој страни, сам Арана временом развија идеју о чистоти баскијске крви и баскијског језика, што је значило да Баск може бити само онај

ко има баскијско етничко порекло и ко говори баскијским језиком. Таква идеја је искључивала могућност интеграције имиграната у баскијско друштво (Blagojević, 2006: 150).

Мада су многе Аранине идеје биле екстремне, стварање ПНВ-а је омогућило Баскима да се и после његове смрти политичким путем боре за остварење својих циљева. Тако су баскијски захтеви за стицањем аутономије током периода опште политичке нестабилности у Шпанији (1902–1923) били све интензивнији. Падом војне диктатуре Прима де Ривере (Primo de Rivera) формирана је Друга Република 1931. године. У оквиру ње, Баскија је стекла аутономију 1936. године, али се она није могла даље развијати с обзиром да исте године избија Шпански грађански рат (Blagojević, 2006: 150).

Избијање Шпанског грађанског рата (1936–1939) поделило је баскијско друштво на присталице Франкових побуњеника (у Навари и Алави) и на баскијске националисте који су подржавали републиканску страну (урбани центри попут Билбаа и Сан Себастијана). ПНВ се ставио на страну републиканаца, који су гарантовали опстанак баскијске аутономије насупрот франкистима који су имали за циљ потпуно централизовање Шпаније. Франкова војска је, међутим, релативно лако успела да изолује Баскију од остатка Шпаније под контролом републиканаца, док Енглеска и Француска нису биле спремне да Баскима пруже помоћ. Бомбардовање града Гернике 1937. године остало је у историјском сећању као упечатљив симбол војног слома баскијског отпора. Баскија је 1937. дефинитивно пала под Франкову власт. Војни пораз значио је не само губитак аутономије, већ и увод у вишедеценијску репресију франкистичког режима над нелојалним баскијским становништвом (Weaver, 2002: 31–33).

Период од 1939. до 1959. године био је изузетно тежак за Баске. По завршетку грађанског рата 1939. године франкисти су погубили скоро 22.000 Баска као резултат Франкове политике обрачунавања са баскијским национализмом кроз његово потпуно уништење. Заточено је између 4.000 и 7.000 баскијских политичких затвореника. Баскијски народ је био изложен системским политичким, економским и културним рестрикцијама. Можемо слободно рећи да ниједна друга етничка група у Шпанији није била изложена таквој врсти терора као што су били Баски. Политички лидери Баска из ПНВ-а су били или у егзилу или у шпанским затворима, те нису имали објективну моћ да политичким путем побољшају положај својих сународника. Баскија, као једна од најбогатијих шпанских области, била је неопходна фран-

кистима за развој економије. У томе, међутим, по њиховом мишљењу нису имали право да уживају они који су против јединствене отаџбине (Weaver, 2002: 34–36).

Насилни модел сепаратизма: случај ЕТА

Политичка, економска и културна маргинализација баскијског народа у првим деценијама франкистичког режима била је неподношљива за баскијске националисте који су били посебно изложени репресији. С обзиром на непостојање могућности да се баскијски интереси у Шпанији остваре кроз институционалне канале, у делу баскијских сепаратиста се јавља мисао о потреби насилног супростављања шпанској држави. Сматрамо да у том контексту треба размотрити настанак и развој баскијске терористичке орагнизације ЕТА-е, чије вишедеценијско деловање представља оно што називамо насилним моделом баскијског сепаратизма.

ЕТА (баск. Еускади та Аскатасуна, што значи „баскијска отаџбина и слобода“) је једна од најстаријих и најпознатијих терористичких организација у свету. Настала је 1959. године од стране младих, махом студентских активиста удружених у групу под називом Екин (*Ekin*) који су били незадовољни претераном пасивношћу Баскијске националистичке партије према шпанском ауторитарном режиму. На почетку 50-их година, Екин је деловала заједно са ЕГИ (*EGI*) омладинском организацијом ПНВ-а. Крупна неслагања ове групе са БНП-ом доводе до цепања ове партије и оснивања ЕТА-е од стране одвојене групе (Sánchez-Cuena, 2008: 5). Оснивачка повеља ЕТА-е усвојена је у јулу 1959. године. У њој је ЕТА дефинисана као патриотска, неполитичка и нерелигиозна група која за циљ има „очување баскијске душе“ као и самостално одређивање баскијске будућности (Sánchez-Cuena, 2008: 5). У првим годинама свог постојања ЕТА није представљала претерану опасност за шпанску државу. Активности њених чланова су се састојале од исписивања графита са националистичким порукама, истицања баскијских застава које су у време франкизма биле забрањене, уништавања симбола режима и сл. Прва оружана акција припадника ЕТА-е десила се 1961. године, када се десила експлозија бомбе подметнуте у воз пун Франкових добровољаца из рата који су ишли на прославу годишњице побуне против Републике. Режим је оштро реаговао на овај напад – део активиста ЕТА-е је био ухапшен, док је део побегао у Француску (Sánchez-Cuena, 2008: 5–6).

Важно је напоменути да је ЕТА била марксистичког политичког усмерења, мада у њеним редовима није било јединственог става око суштинског циља борбе. Заправо, постојале су два виђења њене борбе. На једној страни, борба ЕТА-е се схватала као класна борба и део шире револуције против франкистичког диктаторског режима. На другој страни, њена борба се посматрала као националноослободилачка, која је била пре усмерена против Шпаније као такве него ли против Франка. Политичка превирања у оквиру ЕТА-е 60-их година резултирала су искључењем њених екстремних комунистичких чланова (Sánchez-Cuena, 2008: 6).

Образац деловања ЕТА-е, усвојен на њеној четвртој скупштини 1965. године, релативно успешно је примењиван у деценијама које су уследиле. Реч је о стратегији спиралног деловања акција-репресија-акција, односно терористичкој стратегији која има за циљ пажљиво бирање мета чија би елиминација имала снажне политичке последице, уз употребу што мање људских и материјалних ресурса, као и уз минимализацију губитака (Clark, 1986: 123). У периоду између 1968. и 1980. године, терористичка дејства припадника ЕТА-е директно су утицала на око 700 особа, од којих су 287 биле убијене, а 385 рањене. Не може се рећи да су терористи убили превелики број људи сразмерно посматраном периоду и територији на којој су дејствовали, али су та убиства имала огроман политички и психолошки ефекат (Clark, 1986: 126-127). Прво убиство се десило 1968. године, када су припадници ЕТА-е убили шефа полиције у баскијском граду Сан Себастијану. То је био озбиљан аларм за шпанску државу, која је кренула у системску борбу против тероризма. Већ до 1970. године око 5.000 чланова или симпатизера ЕТА-е је било приведено или ухапшено, док су многи побегли у Француску. Током 1970. године избијају велики сукоби између баскијских демонстраната и режима током тзв. процеса у Бургосу током кога су деветорица припадника ЕТА-е осуђена на смрт. Под притиском опозиције, цркве, али и доброг дела јавности, Франко је смртне казне тим осуђеницима заменио затворским (Crnjanski Spasojević, Uskoković, 2015). Најпознатији атентат извршен од стране ЕТА-е десио се 1973. године, када је убијен адмирал и председник шпанске владе, Луис Кареро Бланко (*Luis Carrero Blanco*). Кареро Бланко је био виђен као наследник Франка након његове смрти, што довољно говори о политичком и сваком другом ефекту овог атентата (Espiñau Idoigaga, 2006: 4). Наредне године уследио је брутални бомбашки напад на кафе „Роландо” у Мадриду, у коме је убијено 9 особа, а 56

рањено. У бомбашком нападу на нуклеарно постројење у Лемонизу марта 1978. године убијене су 2 особе, док је 14 рањено. Исте године рањено је 14 особа у бомбашком нападу на паркирана возила министара шпанске владе у Сан Себастијану (Clark, 1986: 127).

Након Франкове смрти 1975. године, Шпанија је полако закорачила у процес демократске транзиције. Припадници ЕТА-е се нису слагали са понуђеним решењем које је имплементирано кроз нови Устав Шпаније а касније и кроз статут Баскије као аутономне заједнице. Они су баскијске политичке лидере из ПНВ-а означили као издајнике зато што су се, као прво, одрекли постављеног принципа да баскијски народ самостално одређује будућност својих територија зарад добијања аутономије и друго, због тога што се у саставу баскијске аутономне заједнице није нашла и Навара, за коју се сматра да је баскијска земља (Whitfield, 2015: 3).

Политичке реформе у Шпанији 1978. године

Након смрти диктатора Франсиска Франка 1975. године Шпанија улази у процес транзиције и демократизације. Сматра се да је тај процес трајао од 1975. до 1986. године, када је Шпанија постала чланица Европске заједнице. Био је то тежак пут на коме је Шпанија трансформисана из снажно централизоване диктатуре у квази-федералну монархију. Демократизација је са собом, између осталог, донела и слободу говора и изражавања, што је директно утицало на оживљавање националистичких осећања која су у претходним деценијама потискивана, посебно у Баскији и Каталонији. Страх од евентуалног етно-политичког насиља мотивисао је реформаторе шпанске државе да створе одржив политички модел који би био прихватљив за све стране. Мирољубива мобилизација каталонских политичких активиста на једној, те наставак насилног деловања радикализованих Баска на другој страни само су убрзали тај процес (Conversi, 2002: 223–224).

Нови Устав Шпаније, након што је предложен од стране парламента и ратификован на референдуму, потврђен је од стране краља Шпаније и усвојен у парламенту крајем 1978. године. Устав представља мешавину централистичких и федералистичких принципа. Он предвиђа постојање јединствене и недељиве шпанске нације, али и постојање различитих „националности” у оквиру исте (мада се не прецизира које су то тачно националности те се много више инсистира на

јединству шпанске нације). На другој страни, Устав предвиђа могућност стварања тзв. аутономних заједница, што су заправо региони са значајним степеном политичке, културне и управне аутономије. Формирано је укупно 17 региона, међу којима и три у којима живе „историјске националности” – Каталонија, Баскија и Галиција (Conversi, 2002: 227–229).

Баскија је, дакле, постала једна од шпанских аутономних заједница. Њен статут је усвојен 1979. године након што га је на референдуму потврдило 54% регистрованих гласача. Баскијска аутономна заједница обухвата историјске баскијске територије – Арабу, Гипускају и Вискају, а остављена је и могућност да им се у будућности придружи и Навара уколико то буде хтела. Према њеном статуту, она је настала као резултат воље баскијског народа за самоуправљањем и изражавањем националне свести у сопственој аутономној заједници, у складу са Уставом (Zallo, Ayuso, 2009: 25). Захваљујући активном учешћу својих политичких представника у процесу демократске транзиције шпанске државе и друштва, Баски су кроз своју аутономију стекли широка политичка, економска, управна, али и културна овлашћења. Гарантована је употреба баскијског језика као званичног заједно са шпанским. Баскијска аутономна заједница има свој парламент, своју владу, као и судску администрацију (*Ley Orgánica de Estatuto de Autonomía para el País Vasco*, 1979).

Ненасилни модел сепаратизма

Франкова смрт и демократизација политичког и друштвеног живота у Шпанији ставила је насилни модел баскијског сепаратизма пред велике изазове. Режим који је био симбол репресије над Баскима и њиховом културом је коначно сломљен, а нови Устав Шпаније је давао широка овлашћења Баскији као аутономној заједници. ПНВ, као водећа политичка снага баскијског народа, прихватила је учешће у процесу демократизације новоустројене шпанске државе. Све то је додатно отежавало положај ЕТА-е, као симбола насилног модела борбе за баскијску независност, с обзиром да се њен маневарски простор у новом демократском окружењу знатно сузио. Насилно терористичко деловање је, међутим, и у годинама након стварања баскијске аутономије остало примарна тактика ЕТА-е (Olmeda, 2011: 6).

Мада је ЕТА, пре свега због атентата на Карера Бланка, била перципирана од стране дела левице као један од чинилаца који су сру-

шили франкизам, она није успела да се снађе у постфранкистичком добу и да, у политичком смислу, постигне опипљиве резултате. Стога ЕТА у периоду од 1978. до 1998. године постепено напушта идеологију револуционарне борбе и окреће се ка стратегији која је подразумевала терористички притисак који би присилио шпанску државу да напусти своје принципе и уважи захтеве ЕТА-е. Тероризам се више није схватао као рана фаза борбе која би довела до масовне побуне, већ као суштински важан елемент у целокупној борби за остварење националних циљева. Ситуација у којој се ЕТА налазила се, међутим, све више компликовала. Шпанска држава је наставила са чврстом политиком у борби против тероризма, а за то је имала све већу подршку шпанске јавности. Не само да је нова стратегија ЕТА-е губила кредибилитет, већ је и средином 90-их година било јасно да ЕТА има знатно ослабљене оперативне капацитете и да није у стању да врши озбиљнији притисак на шпанску власт (Olmeda, 2011: 12). У периоду између 1998. и 2000. године ЕТА је настојала да сарађује са ненасилним баскијским националистичким снагама са циљем одбацивања регионалне аутономије и окретања путу ка једностраној независности, која би била подржана од стране баскијске популације. Сматрало се да би такав начин деловања ставио шпанску власт пред свршен чин и натерао је да прихвати отцепљење Баскије. Створена је нова стратегија заједничког деловања између ЕТА-е, ПНВ-а и Баскијске солидарности у августу 1998. године. У септембру исте године ЕТА је потписала споразум Естеља-Лисара (*Estella-Lizarra*) о прекиду ватре. ЕТА је, међутим, убрзо одустала од ове стратегије заједничког деловања сматрајући да она није наишла на ширу подршку у Баскији, те да може изазвати контраефекат, односно наставак интеграције баскијског друштва у шпанско кроз јачање регионалне аутономије. Сходно томе, ЕТА се удаљава од осталих баскијских националистичких организација и наставља са терористичким активностима 2000. године (Olmeda, 2011: 12-13). Током наредних година ЕТА је била само сенка некада снажне терористичке организације. Није била у стању да изведе напад који би произвео снажне последице (попут убиства Карера Бланка), а њена подршка је нагло падала. Током 80-их година 10% баскијског друштва је подржавало ЕТА-у, да би 2011. године имала подршку од 3%. Са 40% Баска који апсолутно одбацују ЕТА-у као баскијски модел борбе за независност дошло се до 62% у 2011. години. Око 30% Баска и даље подржава циљеве због којих је ЕТА настала, али не и насиље као начин да се они остваре (Olmeda, 2011: 13).

Добијање широке аутономије кроз статут из 1979. године задовољило је значајан део баскијског друштва. Велики део Баска се потпуно дистанцирао од било какве идеје насилног одвајања од Шпаније. Током 80-их па и 90-их година прошлог века можемо рећи да политички и социо-економски контекст није био повољан за коначни тријумф мира над насиљем. Ипак, интензивним културним и економским развојем Баскије у првој деценији 20. века створени су услови за превазилажење насиља као средства за остварење политичких циљева. У новом социо-економском окружењу, са снажним антинасилним импулсима баскијског друштва, ЕТА је била приморана да уђе у мировне преговоре (Praszkie, Bartoli, 2014: 74). Треба истаћи да је шпанска власт показала снажну вољу да мирним путем прекине вишедеценијско насиље. Тако је шпански парламент 2005. године, уз подршку свих политичких партија сем Народне партије (*Partido Popular*), потврдио одлуку владе да овласти председника владе Хосе Луиса Сапатера (*José Luis Zapatero*) да започне преговоре са ЕТА-ом о прекиду употребе ватре. Свакако да ти преговори нису били ни лаки ни једноставни (ЕТА је већ крајем 2006. године извршила бомбашки напад на Барахас међународни аеродром и усмртила двоје људи), али су на крају завршени са позитивним исходом. Уз снажан притисак међународне заједнице, руководство ЕТА-е је 20. октобра 2011. године објавило дефинитивни прекид ватре (Thomas, 2012: 30-32). То, међутим, није значило и дефинитивно распуштање ЕТА-е као такве. Шпанска власт је наставила са хапшењима њених чланова, а доласком на власт Народне партије предвођене Маријаном Рахојем (*Mariano Rajoy*), новим председником шпанске владе, притисак на ЕТА-у се интензивирао. Рахој је изјавио да његова партија неће преговарати са терористима без обзира на њихове претње које почивају на оружју (Thomas, 2012: 32). Процес разоружавања формација ЕТА-е је званично окончан у априлу 2017. године, када је ЕТА објавила да је предала и последње остатке оружја представницима баскијског цивилног друштва (*El País*, 2017). Коначно, у мају 2018. године, након 59 година насилног деловања, ЕТА је и званично престала да постоји, што је њено вођство обелоданило кроз декларацију којом се потврђује да је њена историјска улога завршена (Ormazabal, 2018).

Званични престанак постојања ЕТА-е представља велику победу шпанске државе. Тиме су се све стране у шпанско-баскијском конфлику определиле за ненасилно и демократско решавање проблема. То, међутим, никако не значи да су политички и друштвени фактори

у Баскији одустали од идеје одвајања од Шпаније и стварања сопствене независне државе. Пре се може закључити да су Баски увидели да насиље није одговарајући пут ка достизању тог циља, с обзиром на то да је контрапродуктивно (ствара поларизацију у самом баскијском друштву, смањује кредибилитет у међународној заједници и сл.). Према уживају висок степен аутономије у оквиру Баскије као шпанског региона, баскијске политичке и друштвене снаге и даље раде на одвајању исте од Шпаније. Наравно, у промењеним данашњим односима, кроз демократске институције и механизме. Баскијско политичко вођство се још одавно дистанцирало од ЕТА-е, као терористичке организације која више штети него што користи баскијском народу. Тако је баскијски премијер Ињиго Уркулу (*Iñigo Urkullu*), након гашења ЕТА-е, изјавио да би најбоље било да никада није ни постојала (Nieto, 2018). Још 2004. године баскијски парламент је одобрио текст новог статута за Баскију, којим би се признала баскијска нација и њено право на самоодређење, самосталан судски систем, као и право Баскије да има своје спортске репрезентације на међународним спортским такмичењима. Шпански парламент је предлог одбио 2005. године, али је он свакако показао у ком правцу ће се даље развијати баскијски политички захтеви (Thomas, 2012: 33). Постојећи Устав Шпаније не даје народима право на самоопредељење, али то не значи да се за то право није могуће изборити демократским путем. Баскијска политика самоопредељења, која је далеко мудрија него ли у прошлости, уколико буде била у стању да изврши снажан демократски притисак, тешко да неће довести до успеха. Категоричко одбијање званичног Мадрида да се о том питању води било какав дијалог може само повећати баскијско незадовољство и распирити сепаратизам (Thomas, 2012: 50). Баскијске власти су 2007. године планирале спровођење референдума о самоопредељењу, што је протумачено као гласање о праву овог региону да се отцепи од Шпаније. Шпански Уставни суд је одбацио такву могућност и прогласио је нелегалном (Kassam, 2015). Такви планови, међутим, указују на то да сецесионистичка политика у Баскији свакако није нестала, већ је само добила другачију форму. Мада су баскијски политички лидери са опрезом посматрали покушај сецесије Каталоније од Шпаније, грађани Баскије су показали да гаје сличне амбиције као и Каталонци. Наиме, хиљаде грађана баскијског града Билбаа је изашло на уличне протесте како би осудили терор шпанске полиције у Каталонији током референдума, као и употребу члана 155. од стране шпанске владе по први пут у историји. Око 22% испитаних Баска

сматра да је каталонски покушај одвајања од Шпаније пут којим би требала да крене и Баскија, њих 23% жели независност од Шпаније, док око 44% жели већу слободу од Мадрида (Boyle, 2017). Ни након неуспеха каталонског референдума нису спласнули баскијски напори за стицањем независности. Тако је Ињиго Уркулу, председник баскијске владе и члан ПНВ-а, у јануару 2018. године нескривено изнео жељу баскијског руководства да одвоји Баскију од Шпаније. Он се, наиме, састао са двадесетак амбасадора држава ЕУ у Мадриду и затражио од њих да се омогући стварање правне подлоге како би Баскија и Каталонија, уколико то одлуче њихови парламенти, могле да организују референдуме о својој будућности. Таква изјава је у сагласности са ставом владајуће ПНВ која се залаже за споразумни референдум о независности (РТС, 2018). Сматрамо да овакви ставови изражавају вољу баскијског бирачког тела, с обзиром на то да је на изборима за баскијски парламент 2016. године ПНВ однео победу, док је изражено сепаратистичка левичарска партија ЕХ Билду заузела друго место (Nationalia, 2016).

Закључак

Баскијски сепаратизам је од 50-их година до данас прошао кроз различите еволутивне фазе. Он је најпре био изразито насилан, оличен у терористичким активностима баскијске организације ЕТА-е, која је нападима на шпанске политичке представнике и оружане снаге деценијама покушавала да изнуди независност Баскије. Овом насилном моделу сепаратизма погодновало је недемократско и диктаторско окружење у коме се налазило баскијско друштво у доба Франка, који је систематски затирао баскијску културу, језик и идентитет, као и било какво право на самоуправу. Након Франкове смрти, Шпанија улази у процес демократске транзиције, што је подразумевало давање широких демократских права и слобода свим грађанима Шпаније, посебно онима који припадају различитој култури или језичкој групи. Такав приступ је институционализован кроз доношење новог Устава Шпаније 1978. године, којим је она уређена као парламентарна монархија, те којим је омогућено стварање аутономних заједница у оквиру шпанске државе, које би имале висок степен политичке, економске и културне аутономије. То су искористиле баскијске политичке снаге, предвођене ПНВ-ом, које су прихватиле да буду део ширек процеса

шпанске демократизације, у оквиру кога су се избориле за стварање Баскијске аутономне заједнице. Разне врсте погодности које су Баски успели да остваре кроз своју новостечену аутономију утицале су на то да се баскијско друштво све више дистанцира од терористичке ЕТА-е, која своје постојање више није могла да правда диктатуром којој су Баски изложени. Уследиле су године у којима је ЕТА постепено одустајала од насиља, улазила у преговоре са другим баскијским политичким и друштвеним групама, па чак и са шпанском влашћу. Све то је резултирало прво престанком њених оружаних активности, а коначно и престанком њеног постојања 2018. године.

На другој страни, то никако не значи да су баскијска политичка врхушка и добар део баскијског друштва одустали од идеје одвајања од Шпаније и стварања сопствене државе. Промењен је само смер деловања који треба да доведе до тог циља, од насилног и терористичког (који није донео жељене резултате и стигматизован је од међународне заједнице) ка ненасилном, демократском и партиципативном моделу. Томе сведоче све чешћи захтеви баскијског политичког руководства да се, уз дијалог и посредством ЕУ и Шпаније, Баскији пружи могућност да се путем мирног референдума изјасни о томе да ли жели да буде независна држава или не.

Литература

- Aiartza, U., & Zabalo, J. (2010). *The Basque Country: The Long Walk to a Democratic Scenario*. Berlin: Berghof Conflict Research.
- Blagojević, B. (2006). Baskija na razvodu terorizma i etnoregionalizma. *Globus*, br. 31, 149–154.
- Boyle, D. (2017). Basques protest in support of Catalan independence as crisis in Spain grows: Thousands take to streets of Bilbao to condemn arrests and takeover amid fears of resurgence of terror there and rising support for separatism in other regions. *Mail Online*. Preuzeto 16. jula 2018., sa <http://www.dailymail.co.uk/news/article-5050229/Basque-people-march-support-Catalonia.html>
- Clark, R. (1986). Paterns of ETA Violence, 1968-1980. In: *Political Violence and Terror: Motifs and Motivations*. (pp. 123–142). Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Constitucion Española. (1978). Boletin Oficial del Estado, 311.1. Madrid.
- Conversi, D. (2002). The Smooth Transition: Spain's 1978 Constitution and the Nationalities Question. *National Identities*, 4 (3), 223–244.

- Crnjanski Spasojević, V., i Uskoković, Z. (2015). Ubistva, sabotaze i štrajkovi. *Večernje novosti*. Preuzeto 15. jula 2018., sa http://www.novosti.rs/dodatni_sadržaj/clanci.119.html:578717-Ubistva-sabotaze-i-strajkovi
- El País*. (2017). Basque terror group ETA says it is now a "disarmed" organization. Preuzeto 16. jula 2018., sa https://elpais.com/elpais/2017/04/07/inenglish/1491551511_701097.html
- Espiau Idoiaga, G. (2006). The Basque Conflict: New Ideas and Prospects for Peace. *Special Report*, 161. United States Institute of Peace. 1-12.
- Hobbs, J. (2013). *Fundamentals of World Regional Geography*. Belmont: Brooks/Cole Cengage Learning.
- Jokinen, N. (2005). *Basques and Basqueness: Competing and Conflicting Identities*. Master's Thesis. Joensuu: University of Joensuu – Department of Geography.
- Kassam, A. (2015). Basque secessionists follow Catalans in push for independence. *The Guardian*. Preuzeto 16. jula 2018., sa <https://www.theguardian.com/world/2015/nov/04/basque-secessionists-follow-catalans-in-push-for-independence>
- Ley Orgánica de Estatuto de Autonomía para el País Vasco. (1979). Jefatura del Estado, Boletín Oficial del Estado, 306. Madrid.
- Nationalia. (2016). Basque nationalists win comfortable victory, broad popular support for right to decide confirmed. Preuzeto 16. jula 2018., sa <https://www.nationalia.info/new/10850/basque-nationalists-win-comfortable-victory-broad-popular-support-for-right-to-decide-conf>
- Nieto, A. (2018). Basque premier Iñigo Urkullu: "ETA should never have existed". *El País*. Preuzeto 16. jula 2018., sa https://elpais.com/elpais/2018/05/03/inenglish/1525335821_923342.html
- Olmeda, J. (2011). ETA Before and After the Carrero Assassination. *Strategic Insights*, 10 (2), 3–16.
- Ormazabal, M. (2018). ETA to announce definitive end in French Basque Country in May. *El País*. Preuzeto 13. jula 2018., sa https://elpais.com/elpais/2018/04/19/inenglish/1524121555_642019.html
- Ormazabal, M. (2018). ETA releases statement announcing its complete dissolution. *El País*. Preuzeto 16. jula 2018., sa https://elpais.com/elpais/2018/05/03/inenglish/1525349131_830131.html
- Payne, S. (1971). Catalan and Basque Nationalism. *Journal of Contemporary History*, 6(1), 15–51.
- Praszkier, R., & Bartoli, A. (2014). The role of Society in the Peace Process of the Basque Country. *International Journal of Peace Studies*, 19(2), 69-93.
- PTC. (2018). Премијер Баскије тражи од ЕУ подршку за референдум. Preuzeto 13. jula 2018., sa <http://www.rts.rs/page/stories/ci/story/2/svet/3011781/premier-baskije-trazi-od-eu-podrsku-za-referendum.html>
- Sánchez-Cuenca, I. (2008). The persistence of nationalist terrorism: the case of ETA. In: *Violent Non-State Actors in Contemporary World Politics*. (pp. 1–31). Madrid: Juan March Institute. Preuzeto 15. jula 2018., sa [http://recursos.march.es/web/ceacs/proyectos/dtv/pdf/ETA%20\(Kledja\).pdf](http://recursos.march.es/web/ceacs/proyectos/dtv/pdf/ETA%20(Kledja).pdf)
- Solsten, E., & Meditz, S. (1988). *Spain: A Country Study*. Washington: GPO for the Library of Congress.

- Statista. (2017). Population of the Spanish autonomous community of the Basque Country in 2017, by age group. Preuzeto 15. jula 2018., sa <https://www.statista.com/statistics/449197/population-of-the-basque-country-by-age-group/>
- Thomas, N. (2012). *After ETA? Catalonia, Euskadi and the Spanish Constitution*. London: Democratic Progress Institute.
- Weaver, M. (2002). *Protest, Radicalism and Militancy in Spain's Basque Country: The Basque Nationalist Movement and The Persistent Struggle of ETA*. A Thesis. Collegetown: College of St. Benedict/St. John's University.
- Whitfield, T. (2015). The Basque Conflict and ETA: The Difficulties of an Ending. *Special Report*, 384. United States Institute of Peace. 1–16.
- Zallo, R., & Ayuso, M. (2009). *The Basque Country: Insight into its culture, history, society and institutions*. Donostia-San Sebastián and Vitoria-Gasteiz: Servicio Central de Publicaciones del Gobierno Vasco.

EVOLUTION OF BASQUE SEPARATISM FROM 1959 TO 2018

Rajko Petrović, Research Trainee
Institute for International politics and economics

Summary

In this paper we will examine the causes and consequences of the evolution of Basque separatism between 1959 and 2018. In the first few decades of the observed period, Basque separatism had a pronounced violent and terrorist form, primarily through the operation of the terrorist organization ETA. Following the death of the Spanish dictator Franco, democratization in Spain is under way with the adoption of the new Constitution in 1978, which has significantly improved the status of Basque in Spain. This gradually causes a change in the way the separatists operate in the Basque Country, who slowly leave violence as a means of achieving their goals, and increasingly turn to democratic and non-violent methods of struggle for independence. Consequently, the support of activists and sympathizers towards terrorism has fallen so much that ETA first entered into negotiations with the Spanish authorities for several years, then announced the cease-fire, and finally declared its extinguishment in 2018.

Key words: *Basque separatism, ETA, Spain, democratization, non-violent model of separatism*